

Biologiasta ei voi johtaa eriarvoisuutta (Osmo Tammisalo)

Tatu Vanhanen väittää, että sosiaalisen eriarvoisuuden perimmäinen syy on yksilöiden välisessä geneettisessä erilaisuudessa (*Tieteessä tapahtuu*6/2001). Mikäli Vanhanen tarkoittaa sosiaalisella eriarvoisuudella luokkia, säätyjä ja kasteja tai vaikkapa romanien sorrettua asemaa Euroopassa, väite on kaikin puolin väärä. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus on kulttuurisesti ja historiallisesti syntynyt suhteellisen uusi ilmiö.

Tunnetut metsästäjä-keräilijäyhteisöt ovat luokattomia ja huomattavan tasa-arvoisia. Esivanhempamme ovat eläneet satojatuhansia vuosia tällaisissa yhteisöissä. Luonnonvalinta suosi niitä esivanhempiamme, jotka pystyivät pitämään puoliaan lähimmäisten etuilupyrkimyksiä vastaan. Reiluuden tunne, vastavuoroisuus ja "välistä vetäjien" rankaiseminen kehittyivät osaksi kaikille yhteistä, universaaliala ihmisluontoa. Eriarvoisuuden vastustamiseen liittyy myös esimerkiksi kateuden tunne, joka on oikeudentajumme kannalta tärkeää. "Kateus on demokratian perusta", kirjoitti Bertrand Russell.

Varmastikin esivanhempamme ovat ihailleet parempia metsästäjiä ja korinpunojia, ja suosineet heitä puolisoina ja ystävinään. Vastaavasti riitaisaa, itsekästä tai tyhmää ei ole pidetty yhtä suuressa arvossa. Mutta evoluutioympäristössämme erilaiset asemat eivät periytyneet lapsille, vaan kunkin oli omilla toimillaan, taidoillaan ja lahjoillaan ansaittava asemansa. Taipumustensa ja luonteidensa erilaisuudesta huolimatta esivanhempamme elivät saman tasa-arvoisen yhteiskunnan enemmän tai vähemmän pidettyinä jäseninä - huonosti palkattu työ tai kymmenkertaiset tuloerot tuskin olivat heille tuttuja ilmiöitä. Yksilöiden väliset geneettiset erot eivät riitä synnyttämään eriarvoisuutta.

Yleisesti ottaen yhteiskunnalliset luokkaerot ovat syntyneet historiallista tai taloudellista tietä. Melkein kaikkialla, missä luokkayhteiskunnat ovat kerran syntyneet, ne ovat vakiintuneet vanhemmilta lapsille periytyviksi asemiksi. Muinaiset Kreikan kaupunkivaltiot sotivat keskenään, ja voittajat pakottivat hävinneet orjikkeeseen. Isännän ja orjan asema ei perustunut geenien erilaisuuteen vaan sotaonnesta vastaavien jumalien oikkuihin. Eriarvoinen yhteiskunta muodostuisi tietyillä yhteiskunnallisilla edellytyksillä, vaikka ihmiset olisivat synnynnäisesti täsmälleen yhtä lahjakkaita, kyvykkäitä tai älykkäitä.

On selvää, että Vanhanen tuntee edellä esitetyt tavat, joilla eriarvoisuus syntyy taloudellisesti ja historiallisesti. Oletettavasti Vanhanen tarkoittaakin, että nykyaikaisessa koulutusyhteiskunnassa sosiaalinen nousu ja lasku ovat kiinni kunkin yksilön kyvyistä ja taipumuksista. Tällainen yksilön meriitteihin perustuva järjestelmä, meritokratia, tarkoittaisi sitä, että uuden sukupolven jäsenet sijoittuisivat yhteiskunnan portaikolle riippumatta omien vanhempiensa aikanaan saavuttamista asemista. Meritokratia edellyttää toimiakseen suurta lähtökohtien tasa-arvoisuutta: laadukkaan

koulutuksen tulisi olla tarjolla niin köyhän kuin rikkaan lapselle, eivätkä köyhyys ja rikkaus saisi periytyä sukupolvelta toiselle. Emme elä tällaisessa yhteiskunnassa.

Mitä selvemmin yhteiskunnallinen ja sosiaalinen asema peritään vanhemmilta, sitä riippumattomampi yksilön asema on geneettisistä ominaisuuksista. Toisaalta mitä tasa-arvoisempi yhteiskunta on, sitä enemmän yksilöiden väliset erot vaikuttavat siihen, miten kukin sijoittuu yhteiskunnan portaikolla. Tämä on aivan eri asia kuin se, miten jyrkkä tai loiva tuo portaikko on. Sitä ei voi selittää geneettisillä eroilla. Huipputaiteilijoiden ja -urheilijoiden kykyjä voi osin selittää geeniperimällä, mutta heidän, samoin kuin talouselämän huippujen, tähtitieteelliset palkkiot ovat historiallisesti erittäin tuore ilmiö.

Olen Vanhasen kanssa samaa mieltä siitä, että tasa-arvoiset lähtökohdat on taattava kaikille, ja että vallanpitäjien on ajoittain vaihduttava jne. Henkilökohtaisesti kannatan myös suurta lopputulosten tasa-arvoisuutta (jota Vanhanen ei pidä edes "tavoittelemisen arvoisena päämääränä"), mutta tällä henkilökohtaisella moraalillani ei ole mitään tekemistä sen kanssa, että olen kiinnostunut evoluutiobiologiasta ja -psykologiasta. Mielestäni on hassua, että professori Tatu Vanhanen on muka biologian nimissä niin innostunut ihmisten erilaisuudesta, kun valtaosa biologeista ja evoluutiopsykologeista ovat pikemminkin innostuneita ihmislajin tunteiden ja älyn samankaltaisuudesta.

Darwin itse oli hyväluontoinen luonnontutkija, joka kärsi suuresti, kun hän matkoillaan näki ihmisten tai eläinten huonoa kohtelua. Näköjään moraalinen luonne ei tartu kaikkiin, jotka kuvittelevat olevansa hänen seuraajiaan.

On valitettavaa, että humanisteilla ja yhteiskuntatieteilijöillä ei ole sellaista biologista tietämystä, että he pystyisivät puuttumaan Vanhasen käyttämiin argumentteihin. Myös vihreät, joiden pitäisi tietää jotain luonnosta, ovat olleet hampaattomia *Geenien tulo yhteiskuntatieteisiin* -kirjan kritiikissään (ks. *Vihreä lanka* 38, 2001). Esimerkiksi evoluutiobiologi Jared Diamond esittää kirjassaan *Guns, Germs and Steel* (1997) täysin Vanhasesta poikkeavan selityksen länsimaiden teknologiselle ylivallalle. Kyse ei ole kansojen tai rotujen välisistä luulotelluista älykkyyseroista vaan historiallisista ja maantieteellisistä (myös kasvi- ja eläintieteellisistä) sattumista. Lisäksi on loppujen lopuksi yksinkertaista huomata, että mikään biologinen tosiasia ei aseta esteitä nykyistä huomattavasti tasa-arvoisemmalle yhteiskunnalle. Vanhasen kirjoitus todistaa jälleen, kuinka evoluutiobiologia on aivan liian tärkeä asia jätettäväksi eriarvoisuuden puolustajan käsiin.

Kirjoittaja on elintarviketieteiden maisteri ja luonnonsuojeluvastaava Helsingin kaupungin rakennusvirastossa.